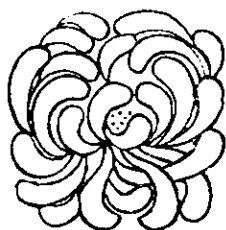

NGA MAHI A TE HUI TAKIWA
O TE ATIRIKONATANGA O
TAURANGA I TU KIOHINEMUTU,
ROTORUA, I TE 19 O NGA RA O
PEPUERE, 1912.

NA D. GARDNER I
TA KI TANA
PEREHI I ROTORUA
1912.

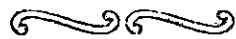

912

MAK

1911

TE HUI HINOTA O TE ATIRIKO- NATANGA O TAURANGA

I tu ki Rotorua i te 17th o nga ka o Pepuere, 1912

NGA MEMA O TE HUI I TAE MAI.

TE UPOKO

Rev. William Goodyear, C.M.S.

NGA MINITA

Rev. F. A. Bennett	...	Rotorua
„ Rewi Wikiriwhi	...	„
„ Rameka Haumia	...	Tauranga
„ Ratema Te Awekotuku	...	Rotoiti
„ Peni Hakiwai	...	Ruatoki
„ Manihera Manahi	...	Whakatane
„ W. A. Waaka	...	Taupo

NGA MANGAI REIMANA (kua whai Raihana, i tae mai)

Hone Hikana	...	...	Tauranga
Hemana Pokiha	...	...	Maketu
Te Otimi Marupo	...	...	„
Kopae Ihakara	...	...	Whakatane
Te Herewini Waata	...	...	Whakatane
Te Wheoro Poni	...	...	Ohinemutu
Te Kiwi Amohau	...	...	Ohinemutu
Matuha Enoka	...	...	Te Ngae
H. Te Hautehoru	...	...	Te Ngae
Wirihana Tamati	...	...	Mourea
Te Naera Te Houkotuku	...	...	Te Awahou
Renati Maika Keepa	...	...	Whakarewarewa
Te Kanapu Haerehuka	...	...	Whakarewarewa
Te Wera Hemepo	...	...	Oruanui
Eripitana Paora	...	...	Mokai
Hopihona Te Putu (kaore he raihana o eni)	...	...	Mourea
Tiaki Rewiri	...	...	Whakatane me Motiti
Te Matehaere Takiwai	...	...	Waiteti
Te Wetini	...	...	Waiotapu
Arama Karaka	...	...	Rotorua

NGA MINITA (Kaore i tae mai)

Rev. Matene Keepa	...	Karatia
„ Turuturu Ngaki	...	Te Puke

NGA MANGAI REIMANA (Kua whai raihana me nga mea Kaore ana i whai raihana, a, kihai i tae mai)

Henare Piahana	...	...	Tauranga
Te Hura Hetara	...	...	Tauranga
Te Kahotea Kupa	...	...	Tauranga
Eruera Karaka	...	...	Te Puke
Henare Kingi	...	...	Te Puke
Wiremu Kingi	...	...	Awatapu
Poipoi Tiaki	...	...	Whakatane
Paora Rangiaho	...	...	Ruatoki
Kohunui Rapaera	...	...	Ruatoki
Te Waaka Tamaira	...	...	Taupo
Pitiroi Mohi	...	...	Taupo
Te Wharehuia	...	...	Karatia me Te Whaiti
Wiremu Hohepa	...	...	Otukou
Morehu Downs	...	...	Opouorongo
Te Pakinga Hoeta	...	...	Waitahanui (Taupo)
Waaka Matenga	...	...	„
Paora Rokino	...	...	Waipahihi (Taupo)
Te Nguha Huirama	...	...	Mokai
Hunuhunu Keepa...	...	...	Te Taheke
Te Pakuru Ranapia	...	...	Mourea
Haimona Wetini	...	...	Matata

HE TUHITUHI.

I nga mahi o te Hui Takiwa i tu ki Ohinemutu, Takiwa o Rotorua, i te Atirikonatanga o Tauranga i te 19 o nga ra o Pepuere, 1912.

No te Hatarei te 17 o nga ra o Pepuere ka tae mai te tokomahatanga o te tangata, ara nga Minita me nga Mangai-reimana o te Atirikonatanga ki te Marae. I te ahiahi ano ka hui te tangata whenua ki te manaaki i nga manuhiri whakaeke. Ko te Whare moe ko Tama-te-kapua, ko te Whare Kai ko Te Ao Marama, ko te Whare whakahaere i nga korero nunui o te Hui ko te Whare Karakia o Te Whakapono.

I te Ratapu ka whakahaeretia te Ritani i te 7.30 a.m. Ko te karakia nui i te 11 a.m. Ko te tokomaha o nga tangata i tenei karakia 165. Ko nga tangata i tango Hapa 54. Ko te moni ohaoha o tenei ra e £5 1s 1d.

Ko te karakia o te awatea i waiho ano ma nga Minita e whakahaere. Ko nga tangata i whai wahi i taua karakia ko Revs. Kutia, Ratema, Rewi Wikiriwhi, Haumia, Peni Hakiwai (i a ia te Kauwhau), Peneti. I te ahiahi ara i te 7 p.m. ka tukuna te nuinga o te karakia ma nga Mangai-Reimana e whakahaere. Ko nga tangata i whai mahi ko Kopae, ko Paora, ko Te Herewini, ko Hemana. I a Te Kutia te kauwhau Maori i a Pentei te kauwhau ki nga pakeha. He nui te whakamiharo o te tangata ki te pai o nga whakahaere o enei karakia katoa.

Ko nga tangata i hapa ki tetahi wahi mahi i te Ratapu i whakamahia i nga ra noa. Whakawhiwhia katoatia nga kai-Karakia me nga Minita ki tetahi mahi ma ratou i roto i nga ra o te Hui.

WHAI-KORERO A TE TUMUAKI.

E AKU hoa Minita, Mangai-Reimāna: -- He nui te whakawhetai a toku ngakau mo nga manaakitanga a te Atua i a tatou i te tau ka huri nei a tae noa mai ki tenei wa o te tau hou. He nui hoki te koa mo taku kite atu i te maha o nga kanchi tauhou i roto i tenei Hui. He tohu tenei no te tipu haere o to tatou whakapono.

E pouri ana ahau mo te ngaronga atu o to tatou Upoko o te Pihopa. Tera pea e nui ke atu nga mea e oti i tenei Hui mehemea ko ia tonu i konei. Kaati i te mea kua haere ia ki Ingarangi kua whakahaua e ia ko ahau hei Tumuaki mo te Hui. No reira kia kaha ke atu ta tatou mahi i nga whakahaere o tenei Hui kia oti pai ai etahi tikanga nunui i a tatou hei painga mo te Hahi a Te Ariki.

Nga Mihana

KA rua nga Mihana kua tu ki te takiwa o Whakatane. He nui nga hua papai i kitea i enei whakahaere. He tokomaha te hunga i whakatahuritia mai ki to tatou Ariki ki to tatou whakapono, a ko te hunga i ahua matoke haere te whakapono, i whakaohokia i whakawhanauhoutia. Me inoi tatou mo te hunga i whakatahuritia kia whakaukia to ratou whakapono. Tena ano hoki etahi Mihana ka Whakahaeretia i a Maehe i a Aperira ki era atu takiwa o Te Pei o Pereti, ara ki Te Kaha, ki Tauranga, ki Motiti, ki Te Puke, ki Matata.

Nga Whare Karakia

HE maha nga Wharekarakia hou kua hanga i tenei Atirikonatanga, Tera ano hoki etahi kei te hanga inaianei. He tohu ano tenei no te tupu hou o te whakapono.

Nga Minita

TERA etahi Minita hou kua whakawhiwhia ki etahi turanga i roto i nga whakahaere o tenei Atirikonatanga. Ko Rev. Manihera Manahi kua noho ki te takiwa o Whakatane. Ko Rev. Ratema Te Awekotuku kua hiki mai i Whakatane ki Te Rotoiti. Ko Rev. Taimona Hapimana kua whakahokia mai i te takiwa ki Waikato a kua whakaritea ki Opotiki. Ko Rev. Rewi Wikiriwhi ku a whakaritea ki Rotorua hei awhina i a Rev. P. Peneti.

Nga Kai-karakia

HE tokomaha nga tangata kua whakawhiwhia e te Pihopa ki te Raihana mo te turunga Kaikarakia. He tohu tenei no te tipu o te mahi o te Hahi i tena wahi, i tena wahi.

Nga Oranga Minita

KIA puta he kaha o ia takiwa o ia takiwa ki te kimi tikanga hei whakaranea i te oranga mo nga Minita. Ko te oranga o nga Minita kei te haere ke mai i runga i nga manakitanga a te taha pakeha. He hanga whakama tenei te waihotanga ma te pakeha te Hahi Maori e whangai. Kua taka tenei ki te wa e tika ai kia riro ma te Hahi Maori ano ona Minita e whangai. E rua nga tabua oranga Minita o tenei Atirikonatanga, ko te Tauranga e £400, ko te Whakatane £151. Ko te moni o Tauranga he mea archa mai na tetahi Minita pakeha ara na Atirikona Paraone, he moni i homai maua ake i tana turanga hei Minita mo nga Hoia. Te rironga mai i a ia katahi ka whiua atu e ia ki te peeke hei tabua oranga mo te Minita Maori o te takiwa ki Tauranga. Ko te moni o Whakatane he mea tuku atu e tera Pariha ki a Te Wiremu Pihopa mo te tabua oranga Minita o tera takiwa. Ka mutu i enei te tabua moni hei oranga Minita i tenei Atirikonatanga, engari e tika ana kia whakamabaratia ano te tabua whenua i tokuna ai e nga Kaumatua o te takiwa ki te Ngae. E 312 nga eka whenua i tokuna, a ko te moni e puta ana hei oranga mo te Minita inaianei e £65 i te tau. He mea tika kia whakaaro ano tatou ki te whakahaere i te tabua oranga Minita. E rua enei mea hei whakaaro ma tatou, ko te tabua whenua ko te tabua moni.

Kia Hopohopo

TENEI tetahi mea e pa ana hei kino ki te ngakau o to tatou Pihopa, ara ko te ahua o nga whakahaere i roto i nga Whare e Karakiatia ana. Ko etahi tangata e ahua takaro anai te wa e karakia ana. Kia tapu te temepara o te Atua. Kia tapu katoa hoki nga whakahaere o te karakia. "He Wairua te Atua, ko te hunga e karakia ana ki a Ia, me karakia i runga i te wairua i te pono."

Kia Tupato

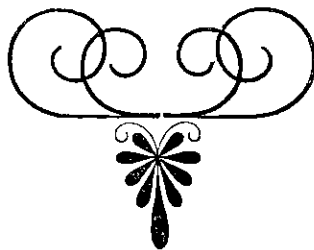
KIA tupato koutou te Iwi Maori ki tetahi ahuatanga tauira kino e homai nei e te iwi pakeha hei tirohanga atu ma koutou. Ara te takahi i te Ratapu, te mangere ki te karakia. He iwi koutou e heke haere ana ki te kore. Na reira kia kaha koutou ki te karanga ki te ingoa o te

Matua i te Rangi kia manaakitia koutou te Iwi Maori. Kei runga kei nga kaupapa o te whakapono te huarahi e ora ai koutou.

Te Hui Topu

KUA tae mai te whakaatu a te Pihopa, ko te Hui Topu o tenei Pihopatanga a te tau 1914 ka tu ki Rotorua nei. Me koa tatou mo tenei whakaatu no te mea katahi ano ka tukua tenei Hui kia tu ki waho i nga rohe o Turanga o Waiapu.

Ma te Atua tatou katoa e manaaki kia whakatutukitia ai a tatou mahi katoa i runga i te kaha o te Wairua Tapu hei tikanga e tupu ai te Rangatiratanga o to tatou Ariki o Ihu Karaiti.

NGA MOTINI

1. I whakaaria e Rev. Ratema Te Awekotuku, i tautokona e Te Wirihana Tamati :

“He whakapai atu tenei ki te whaikorero a Te Tumuaki, e mea ana hoki kia perehitia i roto i nga korero o nga mahi a te Hui.”

Whakaaetia ana

2. I whakaaria e Rev. P. Peneti i tautokona e Te Kanapu Haerehuka ;

“Kia whakaritea ko Rev. Peni Hakiwai hei Hekeretari mo tenei Hui.”

Whakaaetia ana

3. Na Rev. R. Te Awekotuku i whakaari, i tautokona e Te Wirihana Tamati :

“Kia panuitia te Whai-korero a te Pihopa i te Hui i tu ki te Pahou i a Aperira 19, 1910.”

Whakaaetia ana

I panuitia e te Hekeretari.

4. Na. Rev. W. A. Waaka raua ko Herewini Waata :

“Kia tu te Hui Takiwa o te tau 1913 ki Taupo.”

Whakaaetia ana

5. Na Tiaki Rewiri raua ko Herewini Waata :

“Kia whakamana nga Komiti o ia kainga o ia kainga hei tiaki i nga moni e kohikohia ana i runga i nga whakahaere a te Hahi. Engari me whakamana te motini i pahitia ki te Hui Topu ki Waiomatatini e ki nei kia tu te Minita o te pariha hei Tumuaki mo te Komiti whakahaere i nga moni e kohia ana i roto i te pariha.”

Whakaaetia ana

6. Na Rev. Ratema Te Awekotuku raua ko Matuha Enoka :

“Kia whakaurua a Arama Karaka hei Mangai mo tenei tunga Hinota.”

Whakaaetia ana

7. Na Rev. P. Peneti raua ko Rev. Ratema Te Awekotuku :

“Kia whakaaetia a Te Wetini Pekatitoki hei mangai Reimana mo Waiotapu ki tenei Hui.”

Whakaaetia ana

8. Na Rev. Ratemā raua ko Te Kanapu Haerehuka :

“Kia whakaturia he Komiti hei whakamana i te tono a te Pihopa kia kohikohia he moni mo te oranga Minita o ia pariha o ia pariha.”

Whakaaetia ana

I whakahaeretia nuitia tenei take i roto i te Hui a whakaotia ana i runga i tenei whakaritenga: --

Pariha o Rotorua e	£30 i te tau
Whakatane	£10
Maketu	£ 5
Te Puke	£15
Tauranga	£10
Taupo	£10
Ruatoki	£ 5
Matata	£ 5

	£90

Whakaaetia ana

9. Revs. Rewi Wikiriwhi raua ko R. Te Awekotuku :

“Kia whakaaetia ki nga Pariha e hiabia ana kia whakaturia he ropu hei awhina i nga Minita mo te mahi whakarite i nga turoro.”

Whakaaetia ana

10. Na Te Wheoro Poni raua ko Te Kanapu Haerehuka :

“Kia puta he whakamihī ma tenei Hui ki te Pihopa mo tana whakaatu mai ka tu te Hui Topu ki Rotorua a te tau 1914.”

Whakaaetia ana

11. Na Rev. P. Peneti raua ko Paora Eripitana :

“Kia puta he mihi ma tenei Hui ki te Kaiwhakaako o

Tipene, ara ki a Te Wirihana me tona hoa wahine i roto i to raua pouritanga mo te matenga o ta raua tamaiti huatahi. E inoi ana hoki tenei Hui kia tautokona raua e te Atua o nga whakamarietanga katoa i roto i to raua mamae.”

Whakaaetia ana

12. He patai na Kopae Ihakara :

“Kia whakamaramatia mai e te Tumuaki te ra e tae mai ai te Naahi me te Kai-whakaako nga tamariki ki Whakatane. Te whakahoki a te Tumuaki:--I rongu koe i ta te Pihopa korero mo tenei take i te Pahou, ara kia puta te Naahi i nga whakamatautauranga ka tae mai ai raua. Tena pea e tae atu i roto i nga marama e ono.”

Whakaaetia ana

13. Na Arama Karaka raua ko Matuha Enoka :

“Kia whakaritea e tenei Hui te motini a Rev. F. A. Bennett me ana Reimana i motini ai i te Hinota i Waio-matatini, ara, kia whakaaetia te whakatu o te ropu tane o te Hahi o Ingarangi ara te C.E.M.S. i nga takiwa o te Hahi Maori o tenei Atirikonatanga.”

Whakaaetia ana

(I whakaatu a Rev. Peneti kua whakaaetia tenei take e te Pihopa.)

14. Na Revs. Rameka Haumia raua ko P. Peneti :

“Kia puta he whakahau ma tenei Hui ki nga takiwa e hiahia ana ki te Mihana kia whakahaeretia ki o ratou takiwa, kia matua tukua mai he whakaatu ki te Kaiwhaka-haere o te Mihana kia tukua atu ai nga tohutohu mo te ahua o nga mahi me nga whakahaere i mua o te taenga atu o te Mihana ki aua takiwa. Ko te ra tuturu ma te Kai-whakahaere o te Mihana e whakatau.”

Whakaaetia ana

15. Na Matuha Enoka raua ko Rev. P. Peneti :

“Kia whakaarohia he tikanga e tenei Hui e puta ai he aroha ma nga pariha ki o ratou Kaikarakia i nga wa e tupono ai te whiwhi ki etahi moni e taea ana te whakapau mo era huarahi.”

Whakaaetia ana

16. Na Rev. P. Peneti raua ko Te Kanapu Haerehuka :

“He tono atu na tenei Hui ki te Pihopa kia whakaarohia he tikanga e taea ai te perehi etahi pukapuka whakatu kauwhau ma nga Kaikarakia.”

Whakaaetia ana

17. Na Rev. P. Peneti raua ko Tiaki Rewiri :

“Ko te whakaaro o tenei Hui. e tika ana kia puta he whakaaro ma ia pariha ma ia pariha o te Hahi Maori ki te whakatu i tetahi tohu whakamaharatanga mo te ekenga o te 100 tau o te taenga mai o te whakapono ki Niu Tireni. E whakaaro ana tenei Hui takiwa, he mea pai mehemea ka taea e te Hahi katoa, taha pakeha, taha Maori. te whaka-haere he punga moni hei oranga mo tetahi Mihinare hei tuku ma te Hahi o Niu Tireni ki te Kauwhau i te Rongo pai o to tatou Arikiki etahi o nga Moutere o Meranibia. A mehemea ka taea ko te tangata hei tuku me whiriwhiri i roto i te Iwi Maori. E whakaaro ana tenei Hui kia £3000 pauna te moni hei punga mo tenei whakaaro. Ko tenei moni ma te Hahi katoa o Niu Tireni e whakaaro. Me wahi tenei moni kia £2000 mate pakeha, kia £1000 mate Maori. Ko nga hua o tenei moni tera e rahi hei oranga mo te Mihinare. Me hua te ingoa o tenei punga ko te ‘Samuel Marsden Centenary Memorial Fund,’ ara ‘Ko te Tahua whakamaharatanga o te Rau Tau o Hamuera Matenga.”

Whakaaetia ana

18. Na Te Wheoro Poni raua ko Rev, P. Peneti :

“Kia puta he mihi ma tenei Hui ki te Pihopa me tona hoa wahine, mo to raua haerenga ki Ingarangi, me te tumanako tera ia e whakawhiwhia ki nga manaakitanga tinana, wairua hoki. Ma te Atua raua e tiaki, a, a tona wa ka whakahoki mai ai ki ana iwi e rua e noho atu nei i tona pihopatanga.”

Whakaaetia ana

19. Na te Kanapu raua ko W. A. Te Waaka :

“Kia tonoa ki te Pariha o Tokaanu kia whakaputaina mai te Taitara mo te wahi hei tunga mo te whare minita i te mea kua kitea kei te whenua ke te take i roa ai te whakaara o te whare Minita o Tokaanu.”

Whakaaetia ana

20. Na Rev. Rameka Haumia raua ko Matuha Enoke :

“Kia whakaritea e tenei Hui he po karakia roa ma ia pariha ma ia pariha o tenei Atirikonatanga.”

Whakaaetia ana

21. Na Revs. P. Peneti raua ko Ratema Te Awakotuku :

“Kia mau tonu te whakaaro o nga Pariha ki te kimi taitamariki totika hei tuku ki te Raukahikatea mo te mahi Minita.”

Whakaaetia ana

22. Na Rev. P. Peneti raua ko Rev. Manihera Manahi :

“Kia tukua he patai ma tenei Hui ki te Kaiwhakahaere o Te Rau, ui atu mehemea ka whakaaetia nga Kai-karakia kia noho ki te Kareti mo te tau kotahi i runga i to ratou hiahia ki te kimi i te hohonutanga atu o nga tikanga o te whakapono.”

Whakaaetia ana

23. Na Rev. P. Peneti raua ko Te Kiwi Amohau :

“Kia puta he mihi ma tenei Hui o te Atirikonatanga o Tauranga ki te rohe Kaunihera o Horouta mo te kaha o ta ratou hapai i nga tikanga takahi waipiro, me te tumanako tera e pai rawa ake te ahua o Ngatiporou katoa i te mea kua araia nei te waipiro e ratou ano i runga i ta ratou pooti. He tono atu hoki tenei ki te Kaunihera o Horouta kia tukuna he ripoata ma ratou i raro i te mana o to ratou kaunihera a te hurihanga o te tau kore waipiro; kia mohiotia ai te pai ranei ta kino ranei, te ora ranei te mate ranei o tenei whakahaere. Ma te Tumuaki e tuku he mihi ki te Tiamana o Horouta.”

24. Na Revs. Rameka Haumia raua ko Peni Hakiwai :

“Kia puta he mihi ma tenei Hui ki te tangata whenua mo te nui o ta ratou manaaki i tenei Hui, a ma te Atua ratou e manaaki.”

Whakaaetia ana

I whakamutua e te Tumuaki ki te Inoi.

I panuitia i whakapumautia i te 20 o nga ra o Pepuere, 1912.

WILLIAM GOODYEAR,
Tumuaki.

NO te ahiahi o te Wener i, Pepuere 21, ka huenga Minita me nga Mangai Reimana ki te whakarongo i te panuitanga i nga motini i pahitia e te Hui Takiwa, whakaotia ana.

No tenei wa ka whakahaeretia enei motini e mau ake nei:—

1. Na Rev. Ratema Te Awekotuku raua ko Hemana Pokiha :

“E whakaae ana tenei Hui ki te whakatutuki i te kupu a te Pihopa, kia whakaraneatia te moni mo te Kura o Hukarere.”

Whakaaetia ana

2. Na Te Otiwi Marupo raua ko Kopae Ihakara :

“Kia waiho ma nga Minita me nga Mangai Reimana e whakahaere tenei take ki nga takiwa katoa o tenei Atirikonatanga.

P. PENETI,
Taimana.

